

ISSN 1305-5992

Türkiyat Araştırmaları

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŐTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

Sayı 29 Güz 2018

HARF İNKILABINDAN ÖNCE ALFABE TARTIŞMALARINDA ÜÇ FARKLI GÖRÜŞ*

*H. Seçkin ÇELİK***

Öz: Harf İnkılabı Türk Devrimi'nin en devrimci ve başarılı girişimlerinden biriydi ve Osmanlı dönemini de içerecek şekilde uzun süre tartışılmıştı. Entelektüellerin çoğu Arap alfabesinin korunmasını savunurken sadece çok az bir kısmı Latin alfabesinin kabul edilmesini müdafaa etmişti. Tahsin Ömer, Latin alfabesinin kabul edilmesinin en erken savunucularından biriydi ve her iki alfabenin de laik temellerini göstererek ve Latin alfabesinin Arap alfabesinin sadece daha tekâmül etmiş bir versiyonu olduğunu ileri sürerek okuyucularını ikna etmeye çalışmıştı. Bir Yahudi-Türk entelektüeli olan Avram Galanti ise Arap harflerinin korunmasını savunan en önde gelen figürlerden biriydi. O sırada Yahudi toplumu arasında da Latin harflerinin kabul edilmesi hususunda bir tartışma mevcuttu ve Galanti'nin bu fikre olan karşıtlığı, onun Türkiye'de Latin harflerinin kabulüne yönelik güçlü muhalefetini etkiledi. Onun görüşüne göre Latin alfabesinin kabulü bir kültürel çöküşe yol açacaktı. Bununla birlikte eski alfabelerin kusurlarını gidererek ve modern prensipler ışığında en iyi harfleri seçerek yeni, modern ve mükemmel bir alfabenin icat edilmesini öneren İsmail Şükrü gibi entelektüeller de bulunuyordu. Bu makalede alfabe reformu hakkındaki tartışmalar, bu üç farklı görüş üzerinden incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Alfabe reformu, Türk Devrimi, Latin alfabesi, Arap alfabesi, modernleşme.

Three Different Views Related to the Alphabet Discourse before the Alphabet Reform

Abstract: The Alphabet Reform one of the most profound and successful attempts of the Turkish Revolution was the subject of debate –including the Ottoman period–for a long time. While most of the intellectuals defended the preservation of Arabic letters only a few of them supported the adoption of the Latin alphabet. Tahsin Ömer was one of the earliest defenders of the adoption of the Latin alphabet. He tried to persuade his readers by showing the secular origins of both alphabets and by suggesting that the Latin script was a more developed version of the Arabic script. Avram Galanti, a Jewish-Turkish intellectual, was one of the most prominent figures in defence of the preservation of the Arabic letters. As there was also a debate on the adoption of the Latin alphabet among the Jewish community at the time, his antithesis to this idea influenced his strong opposition to the adoption of the Latin alphabet in Turkey. Galanti argued that adoption of the Latin alphabet would cause a cultural decadence. Finally there were also intellectuals like İsmail Şükrü, who suggested inventing a new, modern and 'perfect' alphabet by removing the deficiencies of

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 28.05.2018 - 31.12.2018

** Arş.Gör.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, seckincelik2@gmail.com ORCID: 0000-0001-9260-3754

old alphabets and by choosing the most suitable letters in light of modernist principles. This article will discuss the discourse on the alphabet reform through these three different views.

Keywords: Alphabet reform, Turkish Revolution, Latin alphabet, Arabic alphabet, modernization.

Giriş

“Gutenberg Galaksisi” ortaya çıkmadan önce, okuma-yazma oranları dünyanın pek çok yerinde düşüktü. Okuryazarlık ve eğitim yaygınlaşmamıştı; kitaplar ve kütüphaneler çok daha sınırlı bir grup insan için bir anlam ifade ediyordu. İslam dünyasının üstünlüğü döneminde, örneğin Abbasi İmparatorluğu’nda çağına göre çok zengin kütüphaneler olduğu biliniyor. Bir iddiaya göre büyük Moğol istilası sırasında Nasirüddin Tûsî, büyük bir kültür hareketine önderlik etmiş Halife Me’mûn zamanında kurulan Beyt-ül Hikme’den 400.000 yazmayı alıp İlhanlı topraklarına taşımıştı (Erünsal, 2015, s. 30). Trablusşam ve civarında kırk yıl hüküm süren Ammaroğulları’nın (1070-1109) Trablusşam’da kurdukları Dar-ül İlim’de, 100.000 civarında kitap bulunduğu tahmin edilmektedir (Erünsal, 1993, s. 541). Bir dönem Bağdat’taki en büyük medrese kütüphanesi olan, Halife Mustansır (1226-1242) tarafından kurulan Mustansiriyye Kütüphanesi’nde 80.000 cildin üzerinde kitap bulunduğu belirtilmektedir (Erünsal, 2015, s. 34).

Osmanlı döneminde de devletin temelleri sağlamlaşıp güçlendikçe, medreselerin ve kütüphanelerin inşası ve korunması noktasında daha büyük bir çaba ortaya çıktığı görülüyor. Bununla birlikte Osmanlı dönemi, imparatorluğun uzun varlığına karşın ne zengin kütüphaneleri ne de okuryazarlıktaki büyük yükselişlerle temayüz etmiş değildi. Bu konuda Avrupa ülkelerinde olan durumla Osmanlı’daki durum arasında uzun süre farktan çok benzerlik vardı. Avrupa’da da okuryazarlık oranları düşüktü, kütüphaneler özellikle matbaanın kullanılmaya başlamasından sonra zenginleşmeye başlamıştı. Bundan önce Osmanlı’da da Avrupa’da da kütüphanelerdeki kitaplar daha çok tahsil gören kişilerin veya hocaların kullanımı için vardı; nasıl ki Osmanlı’da kütüphanelerde ancak ilgili alanda eğitim gören kişilerin okuyabileceği Farsça ve Arapça birçok kitap bulunuyorsa (Erünsal, 2015, ss. 121, 177) Avrupa’da da yine halka hitap etmekten ziyade belli bir tahsil görmüş kesime hitap eden Latince kitaplar kütüphaneleri doldurmaktaydı. Yine kütüphanelerdeki eserler çok uzun süre ağırlıklı olarak hem Osmanlı’da hem de Avrupa’da dinî konularla ilgiliydi (Johnson ve Harris, 1976, ss. 77-141).

16. yüzyıldan sonradır ki Avrupa’da birtakım hususlar değişmeye başladı. Eğitimli kesimler arasında Latince “ulusal dillere” üstün tutulmaktayken, bu dönemde çeşitli aydınlar kendi ulusal dillerinin Latince den veya diğer dillerden daha zengin yahut daha güzel olduğuna dair metinler kaleme almaya

başlamışlardı. Ulusal dilin korunması ve saflaştırılması hareketleri belirmiş, dil alanında bu tartışmalar gündeme oturmuştu (Burke, 2016, ss. 39-43). Diğer yandan matbaanın icadı sonrasında çok daha fazla kitabın basılması mümkün hâle geldi ve kitap fiyatları ucuzladı (Johnson ve Harris, 1976, s. 136). Avrupa’da okuryazarlığın artmasının esas sebepleri konusunda süregelen tartışmalar mevcuttur. Bazı yazarlar bunun matbaanın icadıyla ilgisini kurmakta, bazı yazarlar ise şehirleşmeyle, bazıları modern devletin ve kapitalist ekonominin ihtiyaç duyduğu eğitilmiş bir nüfusun oluşturulması ihtiyacıyla bu hususa açıklama getirmeye çalışmaktadırlar. Yine kiliselerin teşviklerinden veya Kalvinistlerin etkisinden bahseden yazarlar vardır (Houston, 1983; Kaestle, 1985). Avrupa’da özellikle Kuzey ve Kuzey-Batı Avrupa’da okuryazarlık diğer yerlerden daha hızlı bir artış göstermişti. 19. yüzyılda okuryazarlık oranı muazzam ölçüde yükseldi. 1890’a gelindiğinde, Büyük Britanya, Fransa, Almanya, Hollanda gibi ülkelerde bu oran %90 ve üzerine çıkmış, İtalya’da %60’lara dayanmıştı. Osmanlı’dan ayrılan Sırbistan’da bile bu oran %50’lere ulaşmıştı (Vincent, 2003, ss. 413-414, 423). Osmanlı İmparatorluğu’nda ise durum bu açıdan hiç de parlak değildi. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 1927’de, okuma-yazma bilenlerin nüfusa oranının %10 civarında olduğunu biliyoruz (Lewis, 2009, s. 415). 18. yüzyılın ilk yarısında matbaa kurulmuş olmasına karşın öyle anlaşılıyor ki okuryazarlığın düşük olmasından ötürü kitaba pek talep yoktu (Berkes, 2005, s. 61). 19. yüzyılın sonu itibarıyla istatistiklere bakıldığında, 1897’de sayımı yapılan 26 idari birimdeki mevcut kütüphane sayısı 324’tü ve bu kütüphanelerdeki kitap sayısı 193.432’ydi. 1914’e gelindiğinde dikkate değer bir artış sağlanmış olsa da (Güran, 2017, s. 11), Avrupa ve ABD kütüphanelerindeki kitaplarla mukayese edilince, bu alanda da ciddi bir fakirlik olduğu görülmektedir (Johnson ve Harris, 1976, ss. 206-228, Kevane ve Sundstrom, 2014, s. 124).

Okuryazarlığın bu derece düşük olması, özellikle 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başından itibaren alfabe alanında yeni bir düzenlemeye gidilmesi noktasında tartışmalar başlattı. Ancak bunlardan önce Fransız Doğu bilimci Volney’in¹ Müslümanlar başta olmak üzere Doğu halklarına Latin alfabesini benimsemelerini önerdiği *l’Alphabet Européen appliqué aux langues Asiatique* (1819) adlı çalışmasının varlığına işaret etmek gerekiyor (Turan, 2005, s. 92) Ancak bu kitap ciddi bir tartışma ortamı yaratmamıştı (Budak, 2004, s. 583). Osmanlı aydınlarına baktığımız zamansa okuma-yazmayı kolaylaştırmak adına çeşitli öneriler getirdiklerini görüyoruz. Birçok Fransızca kitap çevirmiş ve Darülfünun müdürlüğüne getirilmiş Hoca Tahsin Efendi Arap kökenli alfabede Latince olduğu gibi soldan sağa doğru yazılmasını önermişti (Turan, 2005, s. 92). Arap harflerinin ıslahı konusu bir kültür meselesi olarak Osmanlı-Türk

¹ Asıl adı Constantin François de Chasseboeuf olan filozof ve Doğu bilimci. Volney’i takma ad olarak kullanıyordu (bk. Goddard, 2018, s. 225).

kamuoyunun gündemine ise Münif Paşa tarafından Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye'de verilen bir konferansla taşınmıştır. Münif Paşa'ya göre kullanılan alfabe okumayı güçleştiriyordu; bunun sebebi Arap harflerinin Türkçe kelimeleri ifadede yetersiz olmasıydı. İkinci olarak mevcut harflerle özel isimleri yazıda belirtmek de güç oluyordu. Bu harflerin matbaada basımları da daha güçlü. Dolayısıyla bu özellikleriyle mevcut alfabe, eğitimi zorlaştırıyor, okuma-yazma oranının yükselmesini engelliyordu. Bu sorunları aşmak için Münif Paşa bazı ıslah önerilerinde bulunmuştu. Bu konferanstan on dört ay sonra konu yine gündeme gelmişti. 1857'de Farsça yazdığı risale ile Arap harflerinin ıslahını öneren Azerbaycanlı düşünür ve tiyatro yazarı Mirza Feth Ali Ahundzade'nin bu husustaki önerileri sadrazam tarafından Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye'ye sunulmuştu. Yapılan değerlendirmede ıslahın gereği kabul edilse de Ahundzade'nin önerdiği düzeltmeler ve yeni harfler kabul edilmemişti. Daha sonra Ahundzade Latin harflerinin kabul edilmesi düşüncesini benimseyecekti. Budak'a göre, o sırada bunu ifade etmemiş olsa da Münif Paşa da Latin harflerinin kabulüne taraftardı (Budak, 2004, ss. 583-593). Bu dönemden sonra yapılan tartışmalarda ana tartışma hattının ıslah edilerek Arap harflerinin muhafaza edilmesi ve Latin harflerinin benimsenmesi etrafında toplandığını görüyoruz (Gülmez, 2006).

Bu hususta Osmanlı döneminde çeşitli görüşler dile getirildiyse de cesur adımlar atmak için elverişli bir zeminin doğması ancak Cumhuriyet'in ilanından yani siyasal devrimden sonra mümkün olabilmiştir.² Bununla birlikte 1923-1928 arasında da konuya ilişkin birçok risale, kitap, makale kaleme alınmıştır. Bu eserler, ağırlıklı olarak mevcut harflerin ıslah edilerek de olsa korunması yahut Latin harflerinin kabul edilmesi ekseninde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte burada ele alınacağı üzere üçüncü bir yol önerenler de vardır.

Bu çalışmada 1923-1928 arasında devam eden alfabe tartışmalarında dile getirilen üç temel tezi savunan üç yazarın görüşleri ekseninde Harf Devrimi'nden önceki fikrî tartışmaların ele alınması amaçlanmıştır. Bu üç risale, içerdikleri ilginç görüşler ve farklı tezleri yansıtmaları bakımından seçilmiştir. Bunlar, Tahsin Ömer'in *İlmî ve Tarihî Esaslara Nazaran Harflerimiz Latin Harflerinin Aynıdır* (1923), İsmail Şükrü'nün *Latin Harfleri: Latin ve Arap Harflerinden Daha İyisini Bulalım* (1926) ve Avram Galanti'nin

² İzmir'de düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi'nde Kazım Karabekir'in Latin harflerinin kabulü fikrine muhalefet eden sözleri (Türkiye İktisat Kongresi, 1971, ss. 318-320), İnönü'nün (2006, s. 483) Enver Paşa zamanında harfleri ayırarak yazma deneyiminden yola çıkarak devlet işlerinde kargaşa çıkabileceği düşüncesiyle çekinceli yaklaşımı göz önüne alındığında durumun nazikliği anlaşılır. Üstelik 1926 senesinde Akşam gazetesinin düzenlediği Latin harfleriyle ilgili ankete cevap veren 16 aydından sadece üçünün olumlu görüş belirttiği düşünüldüğünde konunun zorluğu daha da iyi anlaşılacaktır (Gülmez, 2006, s. 197).

Arabi Harfleri Terakkimize Mani Değildir (1927) başlıklı risaleleridir. Bunlardan Tahsin Ömer, Latin harflerinin kabul edilmesini savunurken, Galanti, buna karşı çıkmaktadır. Modernist bir aydın olup Abdullah Cevdet'in *İçtihad*'ında da alfabe tartışmaları üzerine yazmış olan İsmail Şükrü ise Batılılaşmacı-modernistlerin klasik olarak Latin harflerine taraftar bilinmelerine aykırı bir örnek oluşturmaktadır. İsmail Şükrü, ultramodernist görüşü savunan makalesinde insanoğlunun son tekâmül aşamasına uygun yepyeni bir alfabe icat edilmesini önermektedir. Bugüne kadar alfabe tartışmalarına ilişkin kimi daha kapsamlı kimi tek bir yazarın metnine odaklanan makale veya kitaplar kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, belirtilen üç yazarın metinlerine daha ayrıntılı bir biçimde eğilerek ve böylece tartışmaları daha yakından mercek altına alarak ve çoğu kez yapıldığı üzere tasvirî değil analitik bir inceleme gerçekleştirerek alan yazına (literatür) bir katkı sunulması umulmaktadır. Burada özellikle Galanti'nin çok ısrarlı biçimde Latin harflerinin kabul edilmesine karşı çıkmasının üzerinde daha çok durulması gerektiği kanaatinde olduğundan, bunun olası sebepleri üzerine de görüşler ileri sürülmüştür. Son olarak bu tartışmaların genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

1. Latin Harflerini Savunan Görüş: Tahsin Ömer ve Risalesi

Cumhuriyet'in ilanıyla aynı sene, 1923'te, Tahsin Ömer Bey tarafından oldukça ilgi çekici bir risale yayımlanmıştı: *İlmî ve Tarihî Esaslara Nazaran Harflerimiz Latin Harflerinin Aynıdır*. Latin harflerinin kabul edilmesinden beş sene evvel kaleme alınan bu risale, kuşkusuz o sırada da oldukça cesurane bir girişimdir; çünkü Türk aydınlarının çoğu Latin harflerini kabule sıcak bakmamaktadır. Bu bakımdan Tahsin Ömer, tezlerini bu hususu göz önüne alarak geliştirmiştir. Risalenin başlığından da anlaşılacağı üzere yazar, kabul edilmesini teklif ettiği harflerle Arap alfabesi temelli olarak kullanılan alfabe arasındaki kökensel ortaklığa işaret ederek, bu değişikliğin benimsenmesini kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Bu, yazarın temel tezlerinden biridir. Diğer tezleri ise Latin harflerinin kabul edilmesini savunanlar için daha tanıdıktr: Arap harfleri Türkçeye uygun değildir. Bu, hem sesli harflerinin azlığı hem de sessiz harflerinin niteliği bakımlarından böyledir. Söz konusu durumsa Türkiye'de eğitimi ve dolayısıyla kültürel gelişmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak yazar bu tezleri savunurken ilginç iddialarda bulunmuştur. Bu yüzden Tahsin Ömer'in görüşlerine daha ayrıntılı bakmak gerekiyor.

Tahsin Ömer'e göre Türkiye'de kurulan halk hükûmeti ülkeyi "asırlardan beri berbat ve perişan etmiş olan cehalet ve ahlaksızlığın ve bunların hami ve mürevvici olan meşum saltanat-ı şahsiye devirlerinin bir daha avdet etmemesi için", milletin ilim ve irfandan istifade etmesini sağlamaya yönelmiştir. İlim ve irfan ise ancak kitaplarla sağlanabileceğinden, yazı bu hedefe ulaşmak bakımından çok önemlidir. Oysa mevcut alfabe ile kültürün halka süratle yayılmasını temin etmek mümkün değildir. Bunun başlıca sebebi, Arapçanın

iptidai olması ve Türkçeye uyum göstermeyiştir. Yazara göre Araplar, kullanılmakta olan harfleri 3000 sene önce Fenikelilerden ne hâlde aldılarsa öylece muhafaza etmişler ve bu sebeple Arap harfleri asırlardan beri “tekemmül”den mahrum kalmıştı. Dolayısıyla Tahsin Ömer’e göre Arap alfabesi gelişmemiş bir alfabaydı ve ilerleme çağında ondan daha gelişmiş ve daha işlevsel bir alfabenin kabulü gerekliydi. “Nasıl ki” diyordu, “ziraatimizin terakki ve ıslahı için her şeyden evvel saban, dögen gibi alat-ı iptidaiyenin terkiyle yerine traktör, foşöz vesaire gibi mükemmel alat ve edevatın istimaline zaruret varsa maarifimizin dahi en hücre kulübelere kadar intişar edebilmesi için şimdiki yazımızın tebdiliyle yerine daha mükemmelinin kabul ve istimaline ihtiyaç vardı”. Zira “*tahsil-i kemalat kem alat ile olmaz*”dı. Yapılması gereken, bütün alfabeler içerisinde en mükemmeli ve ihtiyaca en uygun geleni olan Latin alfabesini kabul etmekte (Tahsin Ömer, 1923, ss. 3-4) Tahsin Ömer’in tarifinde bu değişim tam manasıyla modernist bir gereklilikle ilişkilendirilmişti: Daha az gelişmiş ve işlevsel olmayandan, gelişmiş ve işlevsel olana geçiş. Başta da belirttiğimiz gibi, Tahsin Ömer bu önerinin ilk anda bir ürkmeye yol açabileceğinin farkındadır; ancak yazar, buna gerek olmadığını çünkü Latin harflerinin kullanılmakta olan harflerin aynısı olup sadece soldan sağa yazılması sebebiyle zahiren farklı görüldüğünü ileri sürmüş ve sonra da bu tezini açıklamaya çalışmıştır.

Tahsin Ömer’in tezini dayandırdığı temel hem Latin hem de Arap harflerinin Fenike alfabesine dayandığıdır; ancak bundan önce yazar, daha eski bir kökene, Mısır hiyerogliflerine gitmektedir. Yazar, bu noktada Fransız bilgin Champollion’un (Şampolyon) 1832’de³ hiyeroglif yazısını keşfettiğini belirterek hiyeroglif yazısının geçirdiği dört safhayı anlatmıştır. Üçüncü safhada hecaî (heceli) bir nitelik kazanan bu yazı, dördüncü safhada tamamen alfabetik bir niteliğe sahip olmuştu. Hiyeroglif, iki şekilde yazılıyordu; bunlara hiyeratik ve demotik denmekteydi. Hiyeratik yazı, ruhbanın ve “*rical-i ruhaniye*”nin dinî sırları halktan gizlemek ve böylece ayrıcalıklı bir konuma gelmek için kendi aralarında kullandıkları bir yazıydı. Demotik ise bu sınıfın dışında kalanların tamamının kullandığı yazıya deniyordu. İşte bu hiyeratik harflerden önce Fenike sonra da Yunan alfabesi meydana getirilmişti.

Fenike alfabesi, bundan 3000 sene evvel Beyrut, Sayda, Sur, Yafa ve kısmen Cebel-i Lübnan’ın eteklerinde oturan, zeki ve girişimci bir millet olup pek çok memleketle ticaret yapan Fenikelilerin, yaptıkları ticaret gereği ortaya çıkan işlemleri kayıt altına almak için kolaylıkla okunup yazılan bir yazıya ihtiyaç duymalarıyla ortaya çıkmıştı. Fenikeliler, o zamanlar medeniyette en ileri gitmiş olan eski Mısırlıların yazı konusunda elde ettikleri “mazbut ve mantiki” esaslardan yararlanarak, onların tek bir sese karşılık gelmek üzere kullandıkları

³ Yazarın verdiği tarih yanlıştır. Champollion’un öncü çalışmaları 1822 ve 1824’te yayımlanmıştır. 1832, Champollion’un vefat ettiği yıldır (bk. Wilson, 2004, ss. 90-91).

22 harften 13'ünü tamamen; geri kalanını da bazı değişikliklerle kabul ederek bir alfabe geliştirmişlerdi. İşte bu alfabe, Asya ve Avrupa'da yayılarak bilinen pek çok yazının ortaya çıkmasına kaynaklık etmişti (Tahsin Ömer, 1923, ss. 5-15).

Fenikeliler, Araplar ve İbraniler gibi, Semitik bir kavimdi ve kendi dillerindeki sözcükleri ifade etmek için yeteri kadar sessiz harfe sahiptiler. Bununla birlikte sesli harflerden bir ölçüde mahrumdular. Aynı husus, Arapça ve İbranice için de geçerliydi. Tahsin Ömer, Fenikelilerin bugün sesli harften kast edilen türden yalnızca bir harfe sahip olduklarını belirtiyordu. "E" harfi vazifesini gören harf tıpkı Arapçada sene ve Mekke gibi kelimelerin sonuna gelen ta-i marbuta gibi sessiz bir harfti. Yine Fenike alfabesinde "i" sesine karşılık gelen bir sesli olmadığı gibi, bu lisanda (eu, u, o) seslilerini içeren hiçbir kelime mevcut değildi. Bu alfabede zamme olarak yalnızca (ou) sesli harfi vardı ki bu Arapçadaki "vav" harfinin karşılığıydı.

Yine 2500 sene evvel yetiştirdiği bilim adamları ve filozoflarla bilinen Yunanlar da o zamanki en gelişmiş alfabeyle sahip olan Fenikelilerin alfabesinden yararlanarak bir alfabe geliştirmişlerdi. Ancak bu alfabe, Fenikelilerin alfabesinden daha gelişmişti. Yunan alfabesindeki harfler hem şekil ve zarafet bakımlarından daha mazbut ve güzel hâle gelmiş hem de alfabe sesli harfler bakımından zenginleşmişti. Böylece bu alfabe sadece Yunan kelimelerini değil, fakat diğer dillerdeki kelimeleri de ifade edebilecek bir duruma gelmişti. İşte Latin alfabesi de, bazı tadillere uğratmak kaydıyla, bu alfabeyle esas olarak oluşturulmuştu.

Yazar, ortak kökene dair bu açıklamaları yaptıktan sonra, bir tablo sunarak Arap ve Latin harfleri arasındaki benzerliği göstermeye çalışmıştır. Yazar, harfler yan yana getirildiğinde benzerliğin açıkça görüleceğini de eklemiştir. Dolayısıyla Latin harfleri ile Arap harfleri aynı kökten gelmektedir. Aralarındaki fark Latin harflerinin soldan yazılması ve Arap harflerine nazaran "mühim ıslahat ve tadilat"tan geçmiş olmasıdır. Yazar getirdiği teklifte, bu noktadan cesaret aldığını belirtmiştir (Tahsin Ömer, 1923, ss. 18-24).

Burada önemli olan noktalar şunlardır. Öncelikle Arapçanın ve Arap harflerinin dinî sebeplerle kutsal bir mahiyeti olduğu görüşüne karşılık Tahsin Ömer, Arap harflerinin de tıpkı Latin harfleri ve birçok alfabedeki harfler gibi Fenike alfabesinden türetildiğini gösteriyordu. Dolayısıyla alfabenin kutsal bir yanı yoktu. İkincisi, her iki alfabe de aynı kökten gelmişti ama Latin alfabesi daha tekâmül etmiş, sahip olduğu daha fazla sesli harfle, diğer dillerdeki kelimeleri ifade etmek bakımından daha işlevsel bir alfabe olmuştu. Dolayısıyla buna göre, aynı kökenden gelen iki alfabeden daha işlevsel ve tekâmül etmiş olanı kabul etmekten başka bir şey teklif edilmiyordu.

Bundan sonra Tahsin Ömer, konuyu Turanî bir dil olarak nitelendirdiği Türkçe açısından ele almıştır. Yazar, Emeviler ve Abbasiler döneminde Arapların bütün dünyaya bilim ve fen nurlarını yaymada başarılı olduklarının bilindiğini, ancak Arapça kadar zengin olmayan lisanımızın, olgunlaşmak için daha zamana ihtiyaç olduğu tespitiyle konuya girmiştir. Bu sebeple bir de Türkçeye uygun olmayan Arap harfleriyle devam edilmesi hâlinde, karşı karşıya olunan zorluklar artacaktı.

Tahsin Ömer, bu kısımda Arap alfabesinde var olan sesli ve sessiz harfler üzerinde durmuş ve sessiz harflerin Arapça sözcükleri ifade etmede yeterli ve uygun olduğunu; ancak sesli harfler konusundaki eksikliğini okumayı zorlaştırdığını ifade etmiştir. Bundan ötürüdür ki “Arap ve Türk çocukları birkaç sene mütemadiyen sarf, nahv-i Arabî kavâidini öğrenmeye mecbur olmaktadır. Hâlbuki eğer Araplar Latin yazısında olduğu vechile saite lüzum olan yerde sait istimalini vaktiyle kabul etmiş olsalardı yalnız Arap çocuğu değil hatta bir ecnebi çocuğu bile nihayet bir ayda Arapça bir ibareyi doğru dürüst okuyabilir idi!”. Bununla birlikte Arap harflerini ıslah etmek işi Araplara aitti, Türklere değil (Tahsin Ömer, 1923, ss. 24-27).

Tahsin Ömer’e göre sesli harflerdeki sorunun yanı sıra sessiz harfler açısından da Arap harfleri Türkçe sözcükleri ifade etmek için uygun değildi. Bu harfler, Arapça kelimeleri ifade etmek için lüzumlu olmakla birlikte, Arapçada Türklerin hançerelerinden çıkarmadıkları ve kullanmadıkları sessiz harfler bulunmaktaydı. Arap harfleri Arapça kelimeler için uygun kabul edilebilirse de Türkçe için uygun değildi.

Buna karşın ecdadımız İslam dinini kabul ettikten sonra, Arap harflerinin bize uygun olup olmadığını ve ne gibi hususlarda tadil veya ıslaha ihtiyaç duyduğunu pek düşünmeden bu alfabeyle kabul etmişlerdi. Bu eksikli alfabe yüzünden de “şimdiye kadar gelmiş geçmiş milyonlarca Türk maariften layıkı vechile istifade edememiş”ti. Sami asıllı olan Arapların dili, “Ne telaffuz ne ahenk ve şive itibarıyla Türkçeye benzeyen bir lisandı.”.

Yazar bu tespitten sonra, “Acaba ecdadımızın yapmadığı bu ıslah ve tadili bizim yapmamız mümkün müdür?” sorusuna cevap aramıştır. Yazarın Arapça ve Arap alfabesi hakkındaki kanaatleri zaman zaman abartılı ve fazlasıyla öznel (sübjektif) bir hâl aldığı için o, bu hususu, “Arap yazısının müsbet ve mantıkî bir yazı hâline ifrağı mümkün müdür?” başlığı altında tartışmıştır. Burada yazarın Arap harflerini Arapça sözcüklere uygun bir alfabe olarak ele alan görüşten Arapçayı ve Arap harflerini genel olarak geri kalmışlıkla ilişkilendiren bir görüşe sıçrama yaptığını görüyoruz.

Tahsin Ömer’e göre Arap harflerini ıslah etmeye çalışmak da bir fayda vermeyecekti. Bu mümkün olmadığı gibi bununla uğraşmak da beyhudeydi. Bunun sebeplerinden biri, Arap harflerinin kelimenin başında, ortasında ve

sonunda yazılmasına göre farklı farklı şekilleri olmasıydı ve bu bir eksiklikti. Bu durumdan ötürü matbaada Türkçe ibareleri dizebilmek için tam 450 muhtelif şekil kullanmak gerekiyordu. Oysa Latin alfabesi kullanan bir Avrupalı mürettip, gerek el yazısı gerekse matbaa yazısı için her harfin ancak bir şekli olması sayesinde 30 şekil kullanarak herhangi bir ibareyi dizebilmekteydi. Matbaa yazısı için bunun mahzurları bir dereceye kadar giderilse bile, el yazısı söz konusu olduğunda harflerin tek şekilleriyle birbirlerine bağlayarak yazmaya çalıştığımızda ortaya garip bir yazı çıkacaktı.

Araplar 3000 sene evvel Fenikelilerden ne usul ve şekilde almışlarsa alfabeyi o şekilde muhafaza etmişlerdi,⁴ dolayısıyla bu kadar uzun müddet tekemmül etmemiş bir alfabeyi ıslah etmeye kalkışmak, onu büsbütün bozmaya yol açacaktı. Dolayısıyla “umur ve hususat-ı diniyemize aid olan Kur’ân, hadis, fetava kitaplarıyla mezar taşları kitabeleri ve cevami, mesâciddeki Arapça levhalar münhasıran Arap harfleriyle yazılacak”tı. Fakat dünyevi meselelerle, uğraşlarla ilgili konularda Latin harfleriyle yazılmalıydı (Tahsin Ömer, 1923, ss. 27-31).

Kuşkusuz bu görüşü ileri sürdükten sonra niçin Latin harflerinin önerildiği de açıklanmalıydı. Bu da “Soldan yazılmış Arap harfleri demek olan Latin harflerini kabul edersek ne gibi fevaide dest-res olacağız?” başlığı altında incelenmiştir.

Burada yazar bir başka Turanî kavim olan Macarlardan örnek getirmektedir. Türklere dil ve ırk bakımından yakın olan Macarlar, Avrupa’nın medeniyet, sanayi, ziraat alanlarında “terakki etmiş” bir kavmiydi. Macaristan’da okuyup yazma bilmeyenlerin nüfusa oranı yüzde ikiyi geçmiyordu. Bunun sebebi de Macarların⁵ bin seneden beri Latin harflerini kullanmalarındaydı. Böylece yazar

⁴ Bu da kuşkusuz yazarın sesli harflerle ilgili benzerlikten yola çıkarak yaptığı abartılı bir yorumdur.

⁵ O zamanki ırksal ön yargılar düşünüldüğünde bu husus daha da ilgi çekici olmaktadır. Atatürk de Türklerin ırksal sebeplerle geri kaldığı fikrini şiddetle reddediyor ve bu hususta Macarlar gibi Turanî kavimlerin o dönemde geldikleri aşamaya önem veriyordu. Atatürk’e göre de sebep ırksal değildi; sebep Berkes’in (2005, s. 19) ifadesini kullanırsak “kutsallaştırılmış geleneğin boyunduruğu” altında olunmasıydı. Atatürk’ün yakın arkadaşlarından Ali Fuat Cebesoy’un söylediklerini bu açıdan okumak, konuya ilişkin sadece Atatürk’e özgü olmayan bir kanaati anlamakta faydalı olacaktır: “Şimdi Atatürk’ün bütün hedefi der ki bunu kendisi söyler, bu Finliler, Macarlar da bizim gibi Türk’tür, hatta Bulgarlar da bizim gibi Türk’tür. Der ki Finliler çok zeki adamlardır, Macarlar da şöyle, belki Bulgarlar o kadar zeki değil, ama bizden ileridir, haddizatında İslam diniyle Hristiyan dini mukayese edilirse eh İslam dini en yeni bir dindir, belki daha doğru olması lazım, şu hâlde neden bu fark. Nihayet görüyorlar ki bu memleketler dini hükûmete, siyasete karıştırmıyorlar.” (bk. Kocahanoğlu, 2005, ss. 250-251).

medeni gelişme konusunda irksal bir engelin söz konusu olmadığını göstermek istediği gibi, okuma-yazma oranlarının yükselmesinin sebebini de bir hayli basitleştirmiş oluyordu. Ancak metnin bilimsel bir çalışma olmaktan çok Latin harflerinin kabul edilmesi noktasında kamuoyu oluşturmaya dönük niteliği ve dönemin milliyetçi havası göz önünde tutulduğunda bu örnek kuşkusuz çarpıcıydı.

İşte bu engel aşılamadığı için Bulgaristan, Macaristan, Romanya gibi Balkan ülkelerinde gazeteler yüz binlerce basılıp satılırken bizdeki en sürümlü gazete 12000 adet basılabiliyordu. İnsanlar okumak istemiyor, çocuklar okulu darülmücazat gibi görüyorlardı. Resmî dairelerde, bankalarda yazışmalar el yazısı ile yapıldığında birçok vakit kaybı ortaya çıkıyordu. Hâlbuki Latin harfleri kabul edilince daktilo ile işler hem yeknesak olacak hem de zaman kazanılacaktı. İnsanlar burada da okuma-yazmayı artık uzun sürelerde değil hızlıca öğrenecekti. Daktilo sayesinde kadınlar da iş sahibi olabilecekti. Bu da az bir fayda değildi. Yine bu sayede gazeteler daha çok basılacak, bilgiler ülkenin en ücra köşelerine kadar ulaşacak ve “asırlardan beri refah ve saadetten mahrum olarak yaşayan Türk köylü kardeşlerimiz fi-mabad hayat-ı maddiye ve maneviyeleri itibarıyla İsviçre, Alman, Macar köylüsünden farklı olmayacak belki daha yüksek bir mertebeye vasıl olacak”tı. (Tahsin Ömer, 1923, ss. 31-33).

Görüldüğü gibi yazar, burada temel tezine dönüyordu: Medeniyet ve terakkinin temelinde okuma-yazma, eğitim, kültür vardı; onun temelinde ise yazı. Latin harfleri kabul edilince, medeniyet ve terakkinin yolları da açılacaktı.

2. Arap Harflerini Savunan Görüş: Avram Galanti ve Risalesi

Daha önce de belirtildiği üzere Akşam gazetesi tarafından yapılan bir ankette, bu ankete katılan Türk entelektüellerinin önemli bir kısmı Latin harflerinin kabul edilmesine karşı çıkmıştı. Ancak çok ilgi çekicidir ki, Latin harflerinin kabulüne karşı çıkan kişiler düşünüldüğünde, Yahudi kökenli bir Türk, Avram Galanti⁶ herhâlde ilk akla gelen kişiler arasındadır. Bunun sebeplerinden biri, başlıcası burada inceleyeceğimiz risalesi olmak üzere Galanti'nin bu mesele hakkında çok yazıp çizmiş olmasıdır. Galanti, 1925 senesinde *Türkçede Arabî ve Latin Harfleri ve İmla Meselesi* adlı eserini yayımlamış ve bu eserinde Arap harflerinin Latin harflerine üstünlüğünü açıklamıştır. Tıpkı İsmail Şükrü Bey ve diğer yazarlar gibi, Galanti de, 1926 senesinde Bakü'de gerçekleştirilen Türkiyat Kongresi sebebiyle bu konuya tekrar dönme ihtiyacı hissetmiş ve *Akşam* gazetesi aracılığıyla tartışmalara dâhil olmuştur. Kendi ifadesiyle bu yazılarında ifade ettiği düşüncelerini, “yeni malzeme ile itmam” etmiş ve bir bütün teşkil eden bu yazılarını *Arabî Harfleri Terakkimize Mani Değildir* adlı

⁶ Avram Galanti Soyadı Kanunu'ndan sonra Bodrumlu soyadını alacaktır.

risalesinde toplamıştır (Avram Galanti, 1927, s. 2). Gerçekten de Galanti, Latin harflerinin kabul edilmesi fikrine karşı çok sert muhalefette bulunmuş, bu fikrin güç kazanmaması için âdeta cansiperane çalışmıştır. Peki Rifat Bali'nin "Kemalist" olduğunu söylediği Galanti'nin bu ısrarının sebebi ne olabilirdi? Öncelikle şunu belirtmek gerekiyor ki Atatürk'ün görüşlerine taraftar olan insanlar arasında da Latin harflerinin kabul edilmesine olumlu yaklaşmayan kişiler vardı. Daha da ilginç, bu isimlerden biri olan İbrahim Necmi Dilmen, ileride Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliği'ni üstlenecekti. Bu durumda sebebin Kemalizm'e muhalefet olmadığını düşünmek mümkündür. Öyleyse bu sebep ne olabilirdi? İlgi çekici olan, bu konu üzerinde bugüne değin pek durulmamış olmasıdır.⁷ Dolayısıyla Galanti'nin konuya ilişkin görüşlerini açıklamadan evvel, bu sert muhalefetin olası sebebi üzerinde durmak gerekiyor. Bunun için de Galanti'nin hayatına ve dönemin koşullarına daha yakından bakmak gerektiği kanaatindeyiz.

Galanti, 4 Ocak 1873'te Bodrum'da doğdu. Galanti bir Sefarad Yahudisi'ydi ve ataları İspanya'daki zulümden kaçarak önce Roma'ya gelmişlerdi. Aile birçok kuşak boyunca din adamı yetiştirmişti. 18. yüzyılın sonuna doğru Galanti ailesinin bir kolu Türkiye'ye göç etmişti. Galanti'nin babası, Osmanlı hizmetinde çalışan bir memurdu. Annesi ise Rodos'la çok güçlü ilişkileri olan Kodron ailesine mensuptu. Avram Galanti 6 yaşındayken geleneklere uygun olarak yerel Talmud Tora okuluna kaydedildi ve burada bir Haham nezdinde İbranice öğrendi. Dokuz yaşında ailesi tarafından Rodos'ta açılmış Terakki adlı bir Yahudi okuluna gönderildi ve burada sağlam bir dinî eğitim aldı. Rüşdiye eğitimini Bodrum'da gören Galanti, daha sonra İzmir'deki İdadiye okuluna gitti. Burada Arapça öğretmeni okul tahtasına bir Arapça atasözü yazınca Galanti bu atasözünün İbraniceye benzerliğini fark etti ve bundan etkilendi. Yaşamının geri kalanında Arapça ve İbranice arasındaki ilişkileri inceledi.

Bodrumlu Avram Galanti, aktif bir Osmanlı Yahudisi'ydi. 1894'te Rodos'a döndü ve 1895'te Tiferet Israel adlı bir okul açtı. Burada Fransızca, Türkçe ve İbranice öğretilen fakat mali olanaksızlıklardan ötürü bu okul başarıya ulaşamadı. Galanti bunun üzerine zengin bir tüccar dostunun da desteğini alarak başka bir okul açtı; ancak bu okulun ayakta kalması için hâlâ desteğe muhtaçtı. Bunun için Alliance Israélite Universelle'ye çağrıda bulundu ve destek aldı. Rodos'ta iken Abdülhamid idaresi içinde sansürcü olarak çalışmış fakat sonra İttihat ve Terakki'ye yakınlık duymuş ve üye olmuştur. Bu konuda yaşadığı sıkıntılardan ötürü Jön Türkler için önemli bir merkez olan Mısır'a gitmiş ve buradaki Yahudileri Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi adıyla örgütlemiştir. Ahmet

⁷ Bali (1996, s. 10), bunun olası sebebi hakkında çok kısa bir değinmede bulunmuştur. Ne var ki bu değinmenin yeterince kuşatıcı olduğu söylenemez. Bali'ye göre Galanti, Yahudiler arasındaki tartışmada İbrani yazımında Latin harflerinin kabul edilmesine karşı olan tarafta yer alıyordu.

Rıza Bey ile tanışan Galanti, İttihatçılara destek vaadinde de bulunmuştur. Galanti, bu senelerde yoğun siyasi faaliyette bulunuyordu. Sudan'ı ziyaret etti ve bu ziyaretinin sonucunda Sudan'da bir Yahudi devleti kurulmasını önerdi; ancak bu öneri Jewish Territorial Organization tarafından kabul edilmedi. Millî Mücadele yıllarında Osmanlı'ya sadakatini açıkladı ve Mustafa Kemal Paşa'dan yana duruş sergiledi (Bali, 1996, ss. 4-10).

Görülebileceği üzere Galanti faal bir Osmanlı Yahudisi'ydi. Burada bir önemli nokta daha bulunmaktadır. Galanti'nin Latin harfleri aleyhine yazdığı yıllarda, bu tartışma Yahudiler arasında da yapılıyordu. Aytürk'ün belirttiği gibi Latin alfabesi 1920 ve 1930'larda "karizmatik bir alfabe" hâline gelmişti. Bununla birlikte Latin alfabesinin yayılmaya başlaması Avrupa güçlerinin yükselişine denk gelir ve 16. yüzyıla kadar geri götürülebilir (Aytürk, 2010, ss. 101-102). Latin harflerinin kabulü konusundaki tartışma başka toplumlarda görüldüğü gibi Yahudiler arasında da kendine yer bulmuştu. Bu çerçevede Latin alfabesinin kabul edilmesi noktasındaki ilk tez 1898'de ortaya atıldıysa da bu fikri güçlü bir şekilde ortaya atıp popüler hâle getiren, "modern İbranice'nin babası" olarak anılan Eliezer Ben-Yehuda'nın oğlu Itamar Ben-Avi'ydi (1882-1943). Ben-Avi, İbranice'nin Latin alfabesiyle yazılmasını savunuyordu ve 1927'de babasının İbranice biyografisini Latin harfleriyle yazmıştı. Bir sonraki yıl, Türkiye'den gelen haberlerin verdiği cesaretle *Palestine Weekly*'nin eki olarak Latin harfleriyle yazılan İbranice *Ha-shavu'a ha-palestini*'yi yayımlamaya girişti (Aytürk, 2010, ss. 104-105) Eldeki verileri birleştirdiğimizde kanaatimiz odur ki, Latin alfabesinin iyice "karizmatik" hâle geldiği söz konusu dönemde, bu tam da Ben-Avi'nin görüşüne karşı olan Galanti'nin korktuğu şeydi: Türkiye'nin Latin alfabesine geçilmesi taraftarı olan Yahudiler için cesaretlendirici bir örnek olması. Bu açıklama, Kemalizm'e genel anlamıyla taraftar olan Galanti'nin muhalefetindeki sertliği, salt kendi görüşüyle tutarlı kalma isteğinden -zira söz konusu istek, bu kadar aktif bir muhalefeti gerektirmemektedir- daha doyurucu biçimde anlamamızı sağlamaktadır.

Sonuçta, İbranice açısından Galanti'nin korktuğu gerçekleşmediyse de onun ısrarlı muhalefetine rağmen, Türkiye'de Latin harfleri kabul edildi. Bu noktada, artık Galanti'nin tezlerine bakabiliriz.

Daha önce ifade edildiği gibi Galanti risalesini Bakü'deki Türkiyat Kongresi'nde ortaya çıkan kararlar neticesinde yayımlamaya karar vermiştir. Galanti, risalede yer verdiği ilk makalesinde, *Halk* gazetesinin aktardığı şekliyle kongrenin aldığı şu karara çatmıştır: "Kongre, ilim ıstılahları hakkında bir karar almıştır. Bu karara göre, badema ilmî ıstılahlar için Farisi veya Arabi lügatlerin değil, münhasıran Avrupai tabirlerin istimalini teklif etmektedir. Bu maksatla, Türk Cumhuriyeti'nde ilmî ıstılahların tanzimi için birer İstılah Encümeni tesisini teklif ediyor." (Avram Galanti, 1927, s. 3).

Galanti'ye göre bu karar gayriilmî ve siyasiydi. Nitekim kongreye katılan Türkologların tümü filolog ya da etimolog değildi. Kongre, bundan böyle Arapça ve Farsçadan “ilmî ıstılah” alınmasına karşı çıkarken şu gerçeği unutuyordu: Türkçeden de örneğin Sırçaya geçen kelimeler vardı ve Türkçe; Arapça, Yunanca, Ermenice, Bulgarca, Arnavutça gibi dillere kuvvetli tesirlerde bulunmuştu. Dolayısıyla bu tek taraflı bir hadise değildi. Öyleyse Kongre'ye bu kararı aldırın ne olabilirdi? Yazara göre bu, Latin harflerinin kabulünden sonra imla zorlukları yüzünden terimlerin Arapça ve Acemceden değil, Avrupa'dan alınmasının daha uygun olacağına düşünülmesi idi. Ancak bu kararı verenler, Türkçede bulunan “ıstılah”ların sayısının ne kadar çok olduğunu dikkate almamışlardı. Mevcut bilimsel terimler ne yapılacaktı? Bunların hepsi de Avrupalılaştırılacak mıydı? Galanti, heyetin bu hususu düşündüğünü zannetmiyordu. Üstelik bu “Avrupalı tabirler” ne demekti? Bundan murat bilimin en çok geliştiği yerlerse bunlar arasında İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya gibi farklı farklı ülkeler vardı. Şayet hepsinden terim alınırsa dildeki birlik bozulur, dil yamalı bohçaya dönerdi. Eğer bundan kast edilen Yunanca ve Latince ise, bu da yanlıştı çünkü artık dünyanın “irfan merkezi” Latin memleketlerinden Almanya'ya kaymıştı ve Latince ve Yunancanın yapılan ve yapılacak bilimsel terimlerdeki yeri çok sınırlıydı. Galanti'ye göre “Avrupalı tabirler”in alınması durumunda Türkçe, “adi bir iş lisanı derekesine” inecekti.

Galanti, makalesinin sonunda dilin Türkçeleşmesine taraftar olduğunu söylüyordu; ama Türkçe o sırada “ıstılah” türetilecek bir lisan değildi; bu konuda Arapça ve Farsçaya muhtaçtı. Türkçe bu noktaya gelinceye kadar bu ihtiyaç devam edecekti (Avram Galanti, 1927, ss. 4-8).

Galanti, sonraki yazılarında Latin harflerinin niçin kabul edilmemesi gerektiğine dair düşüncelerini daha da açmıştır. Ona göre dil ile ilgili sorunlar bir bütündü, alfabe sorunu ayrı olarak ele alınamazdı. İmla, etimoloji (ıştikak), bilimsel terimler ve alfabe, bu dört alan ayrılmaz bir bütündü. Öncelikli olan bir bütün hâlinde dili ele almaktı; alfabeyi değil. Latin alfabesi taraftarları, onun kabul edilmesi hâlinde çocukların okumayı daha hızlı öğreneceğini söylüyorlardı. Bu, doğrudu. Ancak Latin alfabesinin avantajı da bundan ibaretti. Oysa dil bir alfabe değil, kültür meselesiydi. Latin harfleri kabul edilirse belki çocuklar çabucak okumayı öğrenecekti, fakat ülkede kültür çökecekti. Galanti, buna örnek olarak Bahriye Nezareti Tercüme Kalemî'nde çalıştığı zaman yaşanan bir olayı getirmiştir. Burada askeriye ve bahriye alanlarındaki terimleri ve Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca sözcükleri içeren sözlükler tercüme edilmek istenmişti. Türkçe “pek basit ve dar bir lisan” olduğundan, bu kitaplardaki bilimsel terimlerin yüzde sekseni Arapça ve Acemce kelimelerle tercüme edilebilmişti. Oysa Latin harfleri kabul edilir ve sayılan dokuz harf alfabemizden atılırsa, bu sözcükler nasıl yazılacaktı? Türkçe pek fakir olduğundan yazılamayacak, millî kültür kurumları çökecek ve böylece

yetişmiş kara ve deniz subayları bulamaz hâle gelinecekti. Yine felsefe eserlerinde de durum aynıydı. Arapça ve Acemce olmadan Türkçe felsefe yapılamazdı. Bu da yine ülkede “mütefekkir” yetişmemesi demektir. Aynı sorun iktisat, sosyoloji, psikoloji ve diğer bilim dallarıyla ilgili de söylenebilirdi. Tüm bu dallardaki çöküşe, Latin harflerinin kabulü sebep olacaktı.

Üstelik Latin alfabesi temelli alfabeleri olan örneğin Fransızların alfabesi, Türkçe munfasıl (ayrık yazılan) alfabeden daha zordu; Fransızca imla da Türkçe imladan kolay değildi. İngilizce okuma ve imla da Türkçedeki kadar ve hatta belki daha zordu. Japon yazısıysa bizim yazımızdan çok daha zordu. Latin harfleri ile elde edilecek fayda çok azken, ortaya çıkacak zarar çok fazlaydı. Bu durumda yüksek tahsil kurumları çökecek, mütefekkir yetiştirilemeyecek, daha önce yazılmış eserler unutulacak, geçmişle her türlü bağ kopacak, Latin harfleriyle yetişen nesil kitapsız kalacak, Arapça ve Acemce yazısı olan komşularımızla ticaretimiz düşeceğinden iktisadımızın bir kısmı mahvolacak, Arapça yazı kullanan ülkelerle Türkiye arasına yabancılık girecekti. Kısacası Latin harflerinin kabulü durumunda ülke felaketten felakete yuvarlanacaktı! Galanti'nin korkularının hemen hiçbiri gerçekleşmediyse de o dönem Latin harflerine karşı çıkanların korkularını yansıtmaları bakımından dikkate değer bir özet sunduğu söylenebilir. Galanti'ye göre, yapılması gereken harfleri bir miktar ıslah etmek ve kolay öğrenilmesini sağlayacak, sade, açık bir dille yazılmış kitaplar hazırlamaktı (Avram Galanti, 1927, ss. 9-14)

Galanti'ye göre Latin harfleri kesinlikle Türkçeyi yazmaya uygun değildi. Üstelik belli ayarlamalarla her dil her alfabeye yazılabilirdi, aksini iddia etmek bilimsel değildi. Arap alfabesinin tek kusuru sesli harflere ilişkindi; oysa Latin alfabesi kabul edilirse Türkçe sözcükleri ifade için yeni harfler eklemek gerekecekti. Galanti, Arap harflerinin muhafazasına karşı çıkanların tezini tersine çevirerek, Latin alfabesini kabul etmenin terakki etmeye mani olduğunu öne sürüyordu (Avram Galanti, 1927, ss. 20-23).

Bu görüşle bağlantı olarak, bir başka yazısında Galanti, Arap ve Latin harflerinin kökenine değinmiş ve ikisinin de Fenike alfabesine dayandığını ifade etmişti. Fenikece ve İbranice yazıların munfasıl (harfleri ayrı yazılan) olmaları abidevi olmalarına ilişkindi. O zamanlar yazı az kullanılıyordu. Muttasıl (bitişik) yazımın ortaya çıkması, yazıdaki süratin ortaya çıkardığı küçük rabitalarla ilgiliydi. Dolayısıyla munfasıl harflerle yazmaya kalkışmak dili abidevi hâle geri döndürmek demektir. Yani terakkiye aykırıydı. Galanti, bu yazısında Japonlardan da örnek verme ihtiyacı duymuştu. Yazara göre Japonya'da birçok bilimsel kitabın Latin harfleriyle basılmakta olduğu, Uzak Doğu'nun da Latin alfabesini kabul etmek üzere olduğu söyleniyorsa da bu doğru değildi. Nitekim Japon sefaretinin başkatiibi Mösyö Ashida ile görüşmüştü ve Ashida, millî birliği ve kültürü korumak adına ülkesinde buna

karşı çıkıldığını söylemişti. Galanti'nin katıldığı anlaşılan bu görüşe göre, Latin harflerinin kabulü, millî varlığı ortadan kaldıracaktı. Galanti, Japon yazısının da güçlüğüne kimsenin inkâr etmeyeceğini ekliyordu; ama buna katlanmak vatani bir görevdi: “Zaten vatana hizmet etmek demek, fedakârlıklara katlanmak değil midir?!” (Avram Galanti, 1927, ss. 24-29).

Galanti'nin Latin harflerine itirazı o derece şiddetli bir tonda ifade ediliyordu ki, konu vatanseverlikle ilişkilendiriliyor ve Türk Ocağı'nda konuyla ilgili Fuad Köprülü'nün verdiği konferans tarihî öneme sahip, büyük millî toplantılardan biri olarak gösteriliyordu. Bu görüşü doğrudan Galanti'nin anlatımıyla vermek yerinde olacaktır:

İtiraf etmeliyim ki, bu konferansın orada bulunanlar üzerinde bıraktığı heyecanın derecesi, bundan evvel bulunduğum diğer iki konferansın bıraktıkları heyecanın derecesinin aynı idi. Bu iki konferanstan biri, mütareke zamanında, İstanbul'un işgal edileceği haberinin vürudu üzerine, İstanbul Darülfünunu tarafından, Darülfünun konferans salonunda tertip edilmiş idi. Zamanın vehametini takdir ile o vehametten mülhem olan o konferansın hatipleri, kocaman salonda, candan çıkan nutuklarıyla, pek kesif ve mübarek bir vatanperverlik havası tekvin etmişlerdir ki hazır olanlar, bu havayı bol bol teneffüs ederek taze kuvvet bulmuşlar idi. Diğeri, mütarekenin en kara günlerinde, ‘Pierre Loti günü’ namıyla kabul edilen günde, yine Darülfünun konferans salonunda verilmiş idi. İşgalin zulmü altında inleyen millet, teselli ve ümid sözleri işitmek istiyor idi. (...) Türk Ocağı Konferansında, huzzar, harflerin muhtemel tebdilini düşünerek ve mazisini, harsını, tarihini gaib edeceğini anlayarak teessür ve heyecan içinde çırpınmış ve daima ileriye gitmek arzusuyla beraber, maziye sarılmak arzusunu bir daha izhar etmiş idi. Konferansın nihayetinde hatibe tevcih edilen alkış tufanı ‘biz Latin harflerini istemeyiz’ ifade ediyordu (Avram Galanti, 1927, ss. 39-40).

Kuşkusuz Bali'nin, Galanti'nin Kemalist olduğuna dair vurgusuna rağmen yazarın burada ifade ettiği tezler, Kemalizm'den çok Yahya Kemal'in “kökü mazide olan atiyim” şeklindeki milliyetçi-muhafazakâr yaklaşımını çağırıştırıyor idi. Dolayısıyla buradaki anlayışı Kemalist olarak nitelemek pek olanaklı değildir.

Sonuç olarak Galanti'ye göre Osmanlı Türkçesi olmayan, Latin harflerinin kabul edildiği Türkçe⁸ ile çeviri yapılamaz, bilim yapılamazdı. Bunun sonucunda kültür çöker, insanlar okuyacak kitap dahi bulamazlardı. Hiçbir alanda uzman yetiştirilemezdi. Üstelik eskilerin yazdıkları kitaplar da unutulur,

⁸ Galanti “Türkçe” tabirini farklı anlamlara gelecek şekilde kullanmıştır. Bir yerde Türkçenin fakirliğinden bahsedilirken diğer yerde zenginliğinden bahsedilmektedir. Burada fakir olandan kast edilenin Arapça ve Farsçaya muhtaç olan, Türkçe kelimelerden oluşan Türkçe olduğu anlaşılıyor.

millî kültür ve birlik ortadan kalkardı. İktisat da zarar görürdü. Batı dillerinden alınan bilimsel terimlerden ötürü dil “türlü”ye dönerdi. Galanti, “Hars ve medeniyet sahibi olan bir millet lisanının yazısını değiştiremez.” diyordu. Arapça yazının korunması, zorunluydu (Avram Galanti, 1927, ss. 43-49).

3. “Ne Arap ne de Latin Harfleri”: Mükemmel Alfabe Arayışı ve İsmail Şükrü Bey’in Risalesi

Alfabe tartışmalarında temelde iki görüşün ortaya atıldığı bilinir: Görece muhafazakâr çevre Arap alfabesini savunurken, bir avuç Batıcı-modernist Latin alfabesini almayı önermiştir. Bununla birlikte çok daha değişik önerileri olanlar vardır ki bunlar içerisinde en ilginç önerilerden biri Dr. İsmail Şükrü’ye aittir. Buna ultramodernist bakış açısı diyebiliriz; zira aşağıda göstereceğimiz üzere İsmail Şükrü’ye göre bu iki alfabe de “modern” olmamak, insanlığın geleceğini temsil etmemek bakımından sadece eski değil; fakat eskimiştirler.

İsmail Şükrü Bey de risalesini Bakü’deki Türkiyat Kongresi sebebiyle kaleme almıştır. Yazar, eserinin başında amacının, “bütün vatandaşlar gibi muhabbet ve aşkının esiri olduğu umum köylülerimizin pek suhuletli bir tarikle tenvirlerini araştırmak yolunda âcizane bir hizmet hevesinden başka bir şey” olmadığını belirtmiştir (İsmail Şükrü, 1926, s. 3). İsmail Şükrü Bey daha sonra, Bakü’deki kongreye katılacağını haber aldığı Hüseyinzade Ali (Turan) Bey’e “iki gözüm muhterem kardeşim efendim” hitabıyla başlayan mektubunu eserine koymuştur.

İsmail Şükrü Bey, kongreye katılmadan önce dil meselesiyle ilgili sahip olduğu görüşleri Hüseyinzade Ali Bey ile paylaşmayı uygun görmüştür. Hüseyinzade Ali Bey’den ricası, kendi görüşlerine tam uygun düşmese bile belirttiği fikirleri kongrede paylaşmasıdır. Böylece fikirler müzakere edilip doğruluğuna veya yanlışlığına karar verilebilecektir.

Yazara göre bir ulusun “terakki ve temeddünü” ancak maarif ile olurdu; gerisi ondan sonra gelirdi. Maarifin ulusa ulaştırılması ise ancak imla ve dilin kolay ve muntazam olmasıyla gerçekleştirilebilirdi. Nitekim öz dilimizin teşkilat ve kurallarının ne kadar basit, muntazam ve kolay olduğu dil bilimcilerce kabul edildiği gibi, dilimizin olağanüstü bir tekâmül yeteneğine sahip olduğu da son zamanlarda anlaşılmıştı. Aslına bakılırsa “eslaf”, âdeta dilimizi ve imlamızı güçleştirmek için Türkçenin içine pek çok Arap ve Acem sözcüklerini, dil kurallarını ve bu dillerin imlasını katmışlar ve bu sebeple ona pek büyük fenalık etmişlerdi. Dilin kendi sözcükleri ve kuralları içerisinde gelişmesini sağlayacakları yerde Turani olan dilimizi Sami olan Arap ve Ari olan Acem dilleriyle karıştırarak dünyada emsali görülmemiş garabette, acayip şekilli bir dili, Osmanlıcayı ortaya çıkarmışlardı. Bu sebeple Türkçe aslından uzaklaşıp melez bir dil hâline gelmişti. Böyle bir dili hiçbir dil sınıfına dâhil etmek mümkün değildi ve milletin o zamana kadar cahil kalmasında başlıca etken, bu dilin imla ve harfleriydi. Yazar, bu sebeple düşünüp yazdıklarının dili bu melez

hâlden çıkarma amacına yönelik olduğunun altını çiziyordu. Amaç, Türklük âlemine ve hatta ülkenin kendi halkının çoğuna yabancı kalan bu dil yerine öz Türkçeyi ihya etmektir. Bu doğrultuda özellikle harf meselesi ile ilgili yazdıklarını Hüseyinzade Ali Bey'in dikkatine sunmak istiyordu. Zira "milletimizin maarif hayatı meselesi elifba meselesi"ydi. Türkçe, aslında sağlamdı, Osmanlı dönemindeki keşmekeşe rağmen mevcudiyetini korumuştur. Dilin grameri de yeniden yapılacak değildi. Bu durumda yazara göre yapılacak şeyler şu şekildeydi: Önce harfler ve imla düzeltilecek, ikinci olarak dil, Türkçenin kendi öz gramerine uygun bir şekilde kullanılacak, son olarak da sözlüklerimiz mümkün olduğunca yabancı sözcüklerden temizlenecekti (İsmail Şükrü, 1926, ss. 4-8).

İsmail Şükrü Bey, Hüseyinzade Ali Bey'e yazdığı mektupta temel gayelerini bu biçimde özetlemişti. Daha sonra "huruf meselesi" başlığı altında alfabeyle ilgili görüşlerini açıklamaya başlamıştı. İsmail Şükrü Bey'e göre Türkçe için yeni bir alfabe gerekliydi; ne var ki bu hususta öne sürülen Arap alfabesi de Latin alfabesi de eski dünyanın ürünü olmaları bakımından uygun değillerdi. İsmail Şükrü Bey şöyle diyordu: "(...) köhne beşeriyetin köhne harfleriyle uğraşmaktansa, yeni dünya beşeriyetine layık tamamen müşkilatsız bir yazı bulalım, beşeriyet-i müterakkiyenin atide bir gün yapacak olduğu bu işi sırası gelmişken her milletten evvel biz yapalım." Anlaşıyor ki İsmail Şükrü Bey, bütün beşeriyetin kullanacağı ortak bir alfabe ortaya çıkacağına inanmaktadır ve bu sebeple nasıl olsa bir gün ortaya çıkacak bu alfabeyle tekrar uyum sağlamak zorunda kalmak ve bu arada köhne alfabelerle uğraşmak yerine bu yeni alfabeyle Türklerin icat etmesini savunmaktadır. O zamana dek savunulan Arap alfabesinin ıslah edilerek korunması ve Latin harflerinin kabul edilmesi tezleri yerinde değildir. Mademki modern bir hükümet tesis edilmektedir; öyleyse antikalaşmış harflerle ilginin de kesilmesi ve bütün bu alfabelerin kusurlarından arınmış yeni bir alfabe icat edilmesi de gerekmektedir. Bu alfabe öyle olmalıydı ki, "talimde suhulet, tahrirde sürat" imkânı sağlamalıydı (İsmail Şükrü, 1926, ss. 9-11).

Bu noktada İsmail Şükrü Bey bir ölçüde farkında olduğu bir eksiklik yaşamaktadır: Yazarın Arap ve Latin alfabeleriyle ilgili bilgisi olmakla birlikte diğer alfabeleri pek bilmemekte, dolayısıyla evrensel bir karşılaştırmaya dayalı olarak en mükemmel alfabeyle önerebilecek bir bilgi derinliğine sahip bulunmamaktadır. Ancak yazar, yazdıklarının yeni alfabenin icadı konusunda başlangıç niteliğinde bir katkı olacağını ummaktadır. İkinci nokta, yazar her ne kadar evrensel anlamda mükemmel bir alfabeden bahsetmekteyse de çözmeye çalıştığı sorunun merkezinde Türkçe vardır ve dolayısıyla Türk milletinin dil ile ilgili meselelerini çözmeye yönelik öneriler getirmektedir. Örneğin İsmail Şükrü'ye göre mevcut durumda yaşanan zorluklar, kullanılan alfabede Türkçe kelimeler açısından sesli harflerin fazla bulunmaması, buna karşın bazı

bakımlardan fazla bazı bakımlardan eksik sessiz harfler bulunmasıydı. Dolayısıyla yapılacak inceleme sonucunda bu kusurlardan arınmış bir alfabeye ulaşılması hedefleniyordu.

Yazar tezinin geçerliliği açısından Latin ve Arap harflerini, karşılaştırmalı üstünlükleri ve zayıflıkları bakımından değerlendirmiştir. Latin harflerinin üstün olduğu taraflar; sesli harflerinin yeterli olması ve bu çerçevede imlasının da düzgünce oluşu, harflerinin ayrı yazılması nedeniyle matbaada kolaylık sağlaması ve insanlığın medeni kısmının büyük çoğunluğunun kullandığı alfabe olması nedeniyle resmî ve ticari haberleşmede uluslararası bir nitelik kazanmış olmasıydı. Buna karşın Latin harfleri, pek çok girintili çıkıntılı olması sebebiyle yazmada sürati azaltıyordu. Soldan sağa yazılması da yine sürati azaltıyordu. Arap harflerine göre okunması ve yazılması daha zordu; ilk talimi de Arap harflerinden daha zordu. Ayrıca Latin harfleriyle üç sayfada yazılan bir metin Arap harfleriyle bir buçuk veya iki sayfada yazılabilirdi. Bugünkü neşriyat her şeyde “suhulet, ihtisar ve sürat” aradığı için bu hususlar Latin harfleri adına olumsuzdu. Ayrıca Latin harfleri Türkçenin ihtiyaç duyduğu alfabe ve sahip olduğu ahenge göre bazı eksikliklere sahipti. Şayet kendimize bu modern dönemde bir alfabe arıyorsak, onun dünyadaki bütün alfabelere üstün olması tercih edilmeliydi.

Yazar Arap harflerinin de üstünlüğüne değinmişti. Bunlar, aslında Latin harfleri bahsinde anlattığı hususlardı. Arap harfleri daha hızlı okunup yazılabiliyordu. Yazar bu hususta Mısır’da sinemaya gittiğinde akan yazılardan Arapça olanı -Arapçası Fransızcası kadar olmadığı hâlde- daha hızlı okuyabildiğini fark etmişti.⁹ İkinci olarak daha az sayfada bir metin yazılabiliyordu ki bu üstünlüğü aslında sesli harflerin eksikliğinden kaynaklanmıştı. Son olarak Arap harfleriyle yazmada yazının güzelliğine ancak ikinci derecede önem veriliyordu.

Bununla birlikte Arap harflerinin mahzurları da vardı. Bunlardan biri sesli harf eksikliğiydi ki “ımlamızı çetin kılan ve karmakarışık eden mahzur işte bu mahzurdur”. Harflerin bitişik yazılması, matbaa açısından bir sorun yaratıyordu. Noktalı Arap harflerinin pek çok olması da yazının süratini kırıyordu. Son olarak Arap alfabesinde kimi harfler Türkçe için fazla, kimi uygunsuz kimisi de eksikti (İsmail Şükrü, 1926, ss. 11-14).

Yazara göre bütün sebeplerden iki alfabe de modernliğin icapları ve Türkçe bakımından eksiklere ve mahzurlara sahipti. Öyleyse bu iki alfabenin eksik ve mahzurlarından kurtulmak için ne yapmak gerekiyordu? Arap harflerinin ıslahına girişmek doğru olmazdı; bu, Enver Paşa zamanında denenmişti ve aynı mahzurlar bu denemede tekrar ortaya çıkacaktı. Hem Arap hem de Latin harflerinin kabul edilmesi hâlinde yine dilimiz için gerekli bazı harfleri icat

⁹ Kuşkusuz bu, evrensel bir çıkarım olmaktan ziyade yazarın alışkanlığıyla ilgili görünmektedir.

etmek gerekecekti. Öyleyse bütün mahzurları gideren yepyeni, asrın fennine uygun bir alfabe icat edilmesi daha doğru olmaz mıydı?

Bu tespiti yaptıktan sonra İsmail Şükrü, bu en modern alfabenin nasıl olması gerektiğini açıklamaya girişir. Bu yeni alfabe en modern bir alfabe olacağı için bilimsel kıstaslara göre özellikleri saptanmalıdır. İlk mesele, bu yazının sağdan mı yoksa soldan mı yazılması gerektiğidir. Yazar buna fizyoloji ilmi çerçevesinde yanıt bulmaya çalışır. Bu noktada, sağdan sola yazmayı, modern zamanların gerektirdiği sürat açısından daha elverişli bulur: “Elin sağdan sola doğru hareketi daima seri ve kuvvetli olan bir harekettir. Öyle ise yazıda da sağdan sola gitmenin sürate büyük bir yardımı olacağı şüphesizdir. Arap harfleriyle olan yazının daha seri olması kısmen bu sebeptendir.”. Soldan sağa yazarken sahip olunan “ufak” fayda ise daha kelimeyi yazarken onun doğru yazılıp yazılmadığının göze çarpmasıdır. Bu böyle olmakla birlikte, çeşitli kavimler yazılarını bu menfaatleri düşünerek meydana getirmemişlerdir. Öyle ki Sami kavimlerin sağdan sola, Çinlilerin yukarıdan aşağıya, Latin harflerini kullananların soldan sağa yazmaları, bunun yararlı olduğunu düşünmelerinden değil bunun ananelerine uygun olmasındandır. Ne var ki yazarın, fizyolojiden kaynaklanan sebeplerle insanların sağdan sola yazmaya eğilimli olduğunu söylemesine karşın bunun niçin sadece Sami kavimlerde böyle olduğuna “gelenek”le cevap vermesi ikna edici değildir. İsmail Şükrü, soldan sağa yazılması konusunda ilerlemede bugün liderliğini (pişuva) kabul ettiğimiz Garp medeniyetinin örneğini izlemiş olacağımızı öne sürenlere karşı, bu bir menfaat olsa da, sağdan sola yazmanın sürat ve kuvveti, bu üstünlüğü izale eder, görüşünü savunur. Bu anlamda İsmail Şükrü, teziyle tutarlı biçimde Batıcı olmaktan çok, modernliğin alametifarikalarından olan işleve önem vermesiyle katıksız modernist bir duruş sergiler.

Yazının sağdan sola yazılmasının dışında, İsmail Şükrü, yeni alfabenin/yazının başka hangi “muhsinat”a sahip olması gerektiği üzerinde de durur. Buna göre her ses için bir harf bulunmalı ve dilimiz için gereken sesli ve sessiz harflerin hiçbiri eksik kalmamalıdır. Yazıda süratle, okumada harflerin çabucak zihinlerde canlanabilmesine ve eğitimde kolaylığa önem verilmelidir. Ayrıca yeni harfler, yine sürat bakımından noktasız olmalıdır. Matbaada kolaylık sağlaması açısından harfler ayırık yazılmalıdır. Yazıda İstanbul şive ve lehçesi esas alınmalı ve bütün Türklük âlemine bu şekli yayılmalıdır. Yazarın temel önerileri bunlar olmakla birlikte o, sadece Latin ve Arap harflerini karşılaştırdığının farkında olarak, yeni alfabe icat edilirken, yeryüzündeki bütün alfabe ve harflerin incelenmesini ve bunlardan en yararlı olanlarının yeni alfabaya konulmasını önermeyi de ihmal etmez (İsmail Şükrü, 1926, ss. 15-18).

İsmail Şükrü Bey, ana tezlerini dile getirdikten sonra Arap harflerine ve Latin harflerine taraftar olanların itirazlarını ele alır. Buna göre Arap harfleri taraftarları, bu harflerin bırakılmasıyla bir “fasıla-ı kitabat” devri olacağını öne

sürmektedirler. Oysa İsmail Şükrü'ye göre değil okumuşların köylülerin dahi kolayca öğrenebilecekleri yeni harflerle aksine olarak, bir “tamim-i kitabât” devri açılacaktır. Bir diğer itiraz, Latin harflerinin kabul edilmesiyle olsun yeni harflerin bulunmasıyla olsun alfabe değiştirilmesi durumunda eskilerin eserlerinin kullanımdan çıkacağı korkusudur. Yazara göre bu itiraz da geçerli değildir çünkü eskilerin yazdıkları kitapların çoğu halk için anlaşılmasız bir dille yazıldıklarından zaten metruk durumdadırlar. Eskilerin eserlerini okuyup tetkik edecek olan da “umum millet” değildir; bunları miktarı çok az olan uzmanlar inceleyeceklerdir. Bu ise bu işle uğraşacak kişilerin gerekli eğitimi almasıyla elde edilebilecek bir sonuçtur. Burada esas amaç, milletin çoğunu okuryazar hâle getirmek, onlara da kültürü ulaştırabilmektir. Bu amaç uğrunda yetişecek uzmanların biraz fazladan meşakkate katlanmaları, fazla bir bedel sayılamaz. Görüldüğü gibi İsmail Şükrü, milletin selameti için katlanılacak bedel konusunda, Galanti ile tam ters bir tezi ileri sürmektedir. Galanti'nin tezinde bu “umum millet”in katlanması gereken bir fedakârlık iken, İsmail Şükrü, yetişecek uzmanların bu fedakârlığı göstermesi gerektiğini ileri sürmektedir.

İsmail Şükrü Bey, Latin alfabesini savunanlardan gelen eleştirileri de yanıtlamıştır. Onların tezine göre Latin harflerini kullanan ülkelerde halk katında maarif, bu harflerle ve o kadar da düzgün olmayan bir imla ile yayılabilmektedir. Ancak İsmail Şükrü bu tezi de geçerli bulmaz çünkü icat edilecek alfabe hem harfler hem imla bakımından daha işlevsel olacaktır.

Bir diğer itiraz ise yeni harflerin icat edilmesinin Türkiye’de mümkün olamayacağı yönündedir. Oysa İsmail Şükrü Bey, uzman kişiler tarafından yeryüzündeki bütün alfabeler karşılaştırıldıktan sonra en iyi özellikleri taşıyan harflerin seçilmesiyle bu alfabenin kolayca ortaya çıkarılabileceği kanaatindeydi. Yazara göre bundaki zorluğu anlamak mümkün değildir (İsmail Şükrü, 1926, ss. 19-22). Burada ultramodernist bir iradecilik ve iyimserlik görmek mümkündür. İsmail Şükrü'ye göre insan aklı, daha önce dil bilimi bakımından hesap yapılmadan meydana gelmiş alfabelerin eksiklerini, karşılaştırmalı üstünlüklerini bir kez ortaya çıkardıktan sonra, bu yeni alfabenin icat edilmesinde ve uygulanmasında hiçbir güçlük olmayacaktır. Ancak İsmail Şükrü evrensel, genelgeçer ölçütlere dayalı bir alfabe tesisinden bahsetse de, itirazlara verdiği cevapların bir kısmı hayli yereldir. Çünkü modern dönemin büyük bilim adamlarının, filozoflarının verdikleri eserler birçok Batılı memleket halkı için -yabancı kelimelerden ötürü- anlaşılmasız ya da harflerden ötürü okunması güç durumda değildi. İsmail Şükrü'nün tezlerinin her noktasında Türkiye’deki alfabe meselesine cevap üretmekle evrensel geçerlikte iddiada bulunma gerilimi ve bunun meydana getirdiği kaçınılmaz çelişkiler gözlenmektedir.

İsmail Şükrü, son olarak esas meselesine daha yakından bakmak için, o sırada kullanılan alfabenin kusurlarını ele almıştır. Yazara göre atalarımız Arap

harflerini kabul ederken “linguistik” ve maarife dayalı bir bilinçle değil, salt İslami bir bilinçle hareket etmişlerdir. Bu sebeple Sami kavimlerine uygun bir alfabeyi ve o dile zarar getirme endişesiyle onun imlasını olduğu gibi alarak Turani bir kavme uygulamaya kalkmışlardır. Sonuçta “Bugünkü bizim hâlimiz bir başkasının üzerine biçilmiş, fakat kendisinin üzerine yakası dar, bedeni bol, kolları kısa, bacakları uzun gelen bir elbiseyi sırtına geçirdikten sonra hasıl edindiği böyle bir kıyafetsizlikle ehliirfan meclislerine sokulmayı arzulayan bir şahs-ı garibe” benzemiştir. Bu tespitten sonra İsmail Şükrü Bey, mevcut alfabedeki harfleri Türkçe açısından uygun harfler, imlamızı karıştıran harfler, alfabemizde fazlalık gösteren harfler şeklinde tasnif etmiş ve ayrıca alfabemizde eksik olan harfleri göstermiştir. Buna göre mevcut alfabedeki yirmi bir harf Türkçeye uygunken, on beş harf imlamızı karıştırmakta, on bir harf ise Arap imlası bir yana bırakılınca Türkçe açısından sarfen lüzumsuz olmaktadır. Sekiz harf ise Türkçe açısından çok lüzumlu oldukları hâlde, alfabemizde yoktur (bk. Ek-1). Daha sonra yazar, bu kategorilerdeki harflere ilişkin sorunları uzun uzun açıklamıştır. Buna göre örneğin hemzeli elif, ayın gibi harfler imlamızı karıştırmaktadır; Türkçe için sadece “sin” yeterli iken “sad” ve “se” harfleri de kullanılmaktadır. Aynı durum sadece “he” harfi yeterli iken Türkçe kelimeler için lazım olmayan “ha” ve “hı” gibi harflerin de alfabede olmasında da geçerlidir. Sesli harfler ise Türkçede çok lüzumlu oldukları hâlde eksiktir. Dolayısıyla Türkçe için uygun olan 21 sessiz harfe bu sekiz sesli harfin eklenmesiyle 29 veya 30 harfli bir alfabe elde etmek mümkün ve yerindedir. Kabul edilen alfabe düşünüldüğünde, İsmail Şükrü’nün önerisinin hemen aynıyla geçerli olduğu görülür. Bu da onun önerisinin önemini bir kat daha arttırmaktadır.

İsmail Şükrü Bey sonuç olarak ortaya çıkacak alfabenin, “mükemmel saitli, mükemmel samitli, kolay ve kusursuz” olacağını, şanlı esaslar üstüne kurulan Cumhuriyet’imizin şanlı inkılaplarına maarif alanında böyle şanlı bir eserin ekleneceğini söylemektedir. Bu harflerle Türkçe açısından artık, zorlu bir imla meselesi de kalmayacaktır. Böylece zaten dil olarak üstün olan Türkçe, alfabe bakımından da en üstün dil olacaktır (İsmail Şükrü, 1926, ss. 23-32).

Sonuç

Harf İnkılabı, Türk Devrimi kapsamındaki yenilikler içerisinde en uzun süre tartışılan konuların başında gelir. Tartışmanın esas eksenini, esas tarafları, ıslah edilerek de olsa Arap harflerinin korunmasından yana olanlar ve Latin alfabesinin kabulünden yana olanlar şeklinde olmuştur. Avrupa’nın küresel üstünlüğünün çok belirgin bir hâl aldığı 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Latin alfabesinin kabul edilmesine dönük tartışmalar çeşitli ülkelerde ve toplumlarda görülmüştü. Osmanlı zamanında da bu görüşü savunan küçük bir kesim olsa da bu hususta yapılan öneriler kabul görmedi.

Cumhuriyet döneminde, en baştan itibaren alfabe meselesi tartışıldı. Bu konuda birçok kitap, makale ve risale kaleme alındı. Ağırlıklı olarak taraflar yine Latin harflerini savunanlar ve Arap harflerini savunanlar şeklinde ikiye ayrılıyordu. Ancak bu makalede ele alındığı üzere, genel anlamda Kemalizm'e taraftar olmakla birlikte, kanaatimizce farklı kaygıların da etkisiyle Latin alfabesinin kabulüne karşı çıkan Galanti gibi isimler olduğu gibi, İsmail Şükrü gibi ultramodernist olarak adlandırılabilir bir görüşle, var olan bütün alfabeleri arkaik bulup yeni bir alfabe icat edilmesini savunanlar da vardı. Dolayısıyla modernist görüş içerisinde de farklı bakış açıları mevcuttu. Bununla birlikte yeni bir alfabe bulunmasını veya Latin harflerinin kabul edilmesini savunanlar, azınlıktaydı. Sadece bir muhalefet partisi kuran Kazım Karabekir ya da daha muhafazakâr görüşlere sahip Fuad Köprülü gibi kişiler tarafından değil, Atatürk döneminde Türk Dil Kurumunun Genel Sekreteri olacak İbrahim Necmi Dilmen ve Atatürk'ün en yakın çalışma arkadaşı konumundaki İsmet İnönü'den de bu konuda itirazlar yükselecekti. Ancak Atatürk, Arap alfabesinin Türkçeye uygun olmadığını, okuma-yazma oranlarının artmasını engellediğini düşünüyor; onu, Türklerin beynini "demir çerçeve içinde bulunduran bir kısıkaç", "Türk'ün kafasını saran zincir" olarak görüyordu. Galanti için olduğu gibi -fakat onunla tam ters bir bakış açısından- Atatürk için de mesele bir millî meseleydi, milleti cehaletten ve kendi diline uymayan bir alfabeden kurtarma meselesi... Dolayısıyla Atatürk, dil/alfabe davasında kazanılacak zaferi, İnönü, Sakarya, Dumlupınar'da elde edilen başarılarla; ona gösterilmesi gereken özeni, bu zaferlerde gösterilen özenle denk tutuyordu (Kocatürk, 1999, ss. 147-148). Sonuç olarak Atatürk, devrimci bir hamleyle daha önceden almış bulunduğu kararı 1928'de hayata geçirdi ve Latin harfleri temelli bir alfabe adaptasyonu konusunda Türkiye örneği, en çarpıcı örnek olarak alan yazına (literatür) geçti (Aytürk, 2010, s. 97).

Ek

لسانمزه اویغون دوشهن حرفلر	املاصری قاریشد یران حرفلر	القبامزده فضله لقی کوسترن حرفلر	القبامزده دا کییک اولان حرفلر
ب پ ت	ء ا ئ	ئ ص ح خ	آ - a
ج چ د	ح خ	ذ ظ ض ط	ه -
ز ز ژ	ذ	ء (کاف فارسی)	ث -
س ش غ	ص ض	(صاغر کاف)	و - o
و ق ک	ط ظ		ئو - u
ل م ن	ء (فارسی کاف)		ئو - eu
و ه ی	(یاث کاف)		ئو - ou
	(صاغر کاف)		یاث کاف

İsmail Şükrü Bey'in kitabında sağdan sola "lisanımıza uygun düşen harfler", "ımlamızı karıştıran harfler", "elifbamızda fazlalık gösteren harfler" ve "elifbamızda eksik olan harfler" (s. 23).

Kaynakça

- Avram Galanti. (1927). *Arabî Harfleri Terakkimize Mani Değildir*. İstanbul: Hüsni Tabiat Matbaası.
- Aytürk, İ. (2010). Script Charisma in Hebrew and Turkish: A Comparative Framework for Explaining Success and Failure of Romanization. *Journal of World History*, 21 (1), 97-130.
- Bali, R. N. (1996). Avram Galanti'nın Hayatı ve Eserlerinin Bibliyografyası. A. Galanti (Yaz.), *Arabî Harfleri Terakkimize Mani Değildir*. İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Berkes, N. (2005). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. A. Kuyaş, (Yay. Haz.), İstanbul: YKY.
- Budak, A. (2004). *Batılılaşma Sürecinde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını: Münif Paşa*. İstanbul: Kitabevi.
- Burke, P. (2016). *Yeniçağ Avrupası'nda Diller ve Topluluklar* (Ç. Çakın, Çev.). İstanbul: Isık Yayınları.
- Erünsal, İ. E. (1993). Darülim. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, içinde (Cilt 8, ss. 539-541). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Erünsal, İ. E. (2015). *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Goddard, H. (2018). *Ortaçağ'dan Günümüze Hristiyan-Müslüman İlişkileri Tarihi*, Ş. Alpagut, (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Gülmez, N. (2006). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Harfler Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Alfa.

- Güran, T. (2017). *Resmî İstatistiklere Göre Osmanlı Toplum ve Ekonomisi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Houston, R. (1983). Literacy and Society in the West 1500-1850. *Social History*, 8(3), 269-193.
- İnönü, İ. (2009). *Hatıralar*, S. Selek, (Yay. Haz.), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İsmail Şükrü. (1926). *Latin Harfleri: Latin ve Arap Harflerinden Daha İyisini Bulalım*. İstanbul: Kader Matbaası.
- Johnson, E. D. ve Harris, M. H. (1976). *History of Libraries in the Western World*. The USA: Scarecrow Press.
- Kaestle, C. F. (1985). The History of Literacy and the History of Readers. *Review of Research in Education*, 12, 11-53.
- Kevane, M. ve Sundstrom, W. A. (2014). The Development of Public Libraries in the United States, 1870-1930: A Quantative Assessment. *Information & Culture*, 49(2), 117-144.
- Kocahanoğlu, O. S. (2005). *Ali Fuat Cebesoy'un Arşivinden Askeri ve Siyasi Belgeler*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Kocatürk, U. (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Tahsin Ömer. (1923). *İlmi ve Tarihi Esaslara Nazaran Harflerimiz Latin Harflerinin Aynıdır*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Turan, Ş. (2005). *Türk Kültür Tarihi: Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir Haberler-Belgeler-Yorumlar*. (1971). A. G. Ökçün, (Yay. Haz.), Ankara: AÜSBF.
- Vincent, D. (2003). The Progress of Literacy. *Victorian Studies*, 45(3), 405-431.
- Wilson, P. (2004). *Hieroglyphs. A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.